

Fig. 110. U 411. N. Til, S:t Olovs sn.
Efter B 194.

Till läsningen: Runorna 1—6 **ilturi** äro fullt tydliga, och namnet är därför alldeles otvivelaktigt. 4 **u** är icke stunget. Icke stungna äro 17, 27 **i**, 25 **u**, 26 **k**. Tydligt stunget är 19 **e**. Alla runorna i namnet 24—28 **sukir** äro fullt säkra. Runan 49 är på ett egendomligt sätt missbildad. På v. sidan av hst finnes en nedåtriktad bst, på h. sidan två små korta bistavar i vinkel mot varandra såsom i **h**-runan. Det är ovisst, om **a** eller **h** avses. Men r. 50 är ett tydligt **h**.

Hadorph (och Leitz): 1—6 **ilturi**, 19 **e**, 24—28 **sukir**, 49—52 **hans**. — Celsius: 1—6 **ilturi**, 19 **i**, 24—28 **sukir**, 49—52 **hans**. — Dybeck: 1—6 **ilturi**, 19 **e**, 24—28 **sukir**, 49—52 **hans**. — Brate: 1—6 **ilturi**, 19 **e**, 24—28 **sukir**, 49—52 **hans**.

Namnet 1—6 **ilturi** är f.ö. icke känt från någon runinskrift, icke heller från några andra nordiska medeltidskällor. I en förteckning över gränsmärken mellan Varend och Njudung från år 1320, bevarad i en senare avskrift (SD 3, s. 484 f.), förekommer ortnamnet *Illdorabech*; möjligen ingår häri ett personnamn *Illdore* (Lundgren). Om **ilturi** är ett sammansatt namn, är förleden sannolikt adjektivstammen *ill-* 'ond'. — Namnet på den døde, 24—28 **sukir**, är sannolikt en sammansättning med *-gæirr*. Förleden kan då knappast vara annat än *Sig-*. Jfr **sukrupar** *Sigrøðar* Sö 101, **sukrupar** *Sigrøðar* L 312 Bro kyrka, **syktrykr** *Sigtrygg* U 98 (S. Bugge i *ATS* 10: 1, s. 54).

412. Viby, S:t Olovs sn.

Pl. 60.

Litteratur: B 191, L 561, D 2: 201. J. Bureus, F a 5 n:r 303; Ransakningarna 1667—84; J. Hadorph, *Resejournal* 1682; J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 146; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 142; P. J. Lindal, *Forskningar i Sigtuna-ängden* hösten 1875 (ATA); E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 82, *Anteckningar* 1915 (ATA); E. Floderus, *Sigtuna* (1941), s. 45, *De äldsta Sigtunavägarna och ortnamnet Til* (i: *Fornvännen* 1945), s. 128 f.

Äldre avbildningar: Bureus, kopparstick (i F f 6, n:r 120); Leitz och Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 191); Dybeck a. a., Brate foto 1915 (ATA).

Ristningen finnes på ett stenblock, som ligger i den skogklädda sluttningen ned mot Garnsviken, S om Viby, o. 150 m. Ö om torpet Rosendal, o. 50 m. från Garnsvikens strand och ungefär 1 km. NNÖ om landsvägsbron till Sigtuna. Höjden över vattnet är 5 m. Blocket står fritt på en sockel av stenar. Ristningen är vänd mot Garnsviken, sålunda mot SÖ.

Inskriften har först i sen tid blivit bekant för Bureus. Den saknas i hans anteckningsbok F a 6 och finns i hans renskrivna samling »Sveorum Runæ» införd på en liten inklistrad lapp (med Burei egen handstil). Som plats anges: »I Wijby Strand.» I *Ransakningarna* meddelas, att »På Östre sijdan wedh Siön, der Sigtuna Egor gräntza tilhopa med Wijby, Ståår uthi bem^{te} Wijby Gärdesbacka een omskrefwen Runsteen». Hadorph: »Wijby Strandhäll. Denna sten är orörlig på ett bergh ståendes, och Runorne påhugne efter honom som tyckes dher i siön drunknat vara.» På träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* (se fig. 112) synes först ha varit antecknat: »Wiby Strandhäll S. Ol. Sochn»; detta har senare (med samma hand) blivit rättat till: Wiby

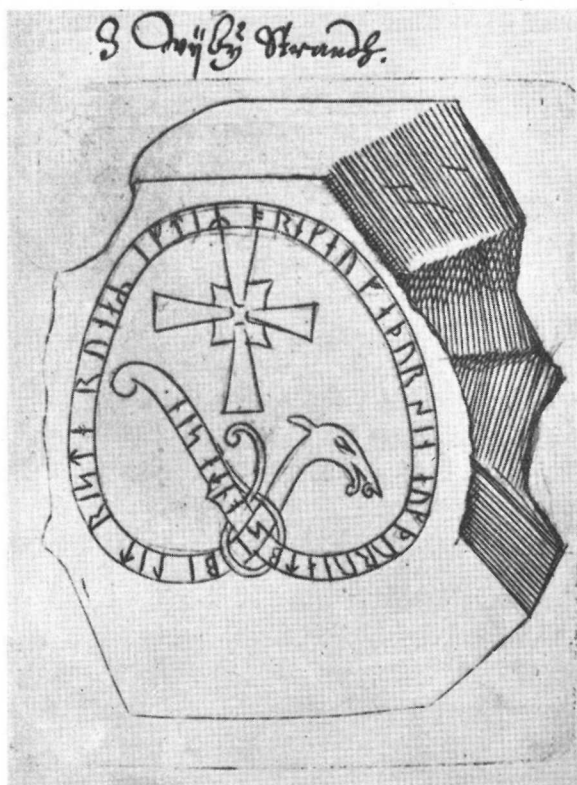

Fig. 111. U 412. Viby, S:t Olovs sn. Efter kopparstick av Bureus.

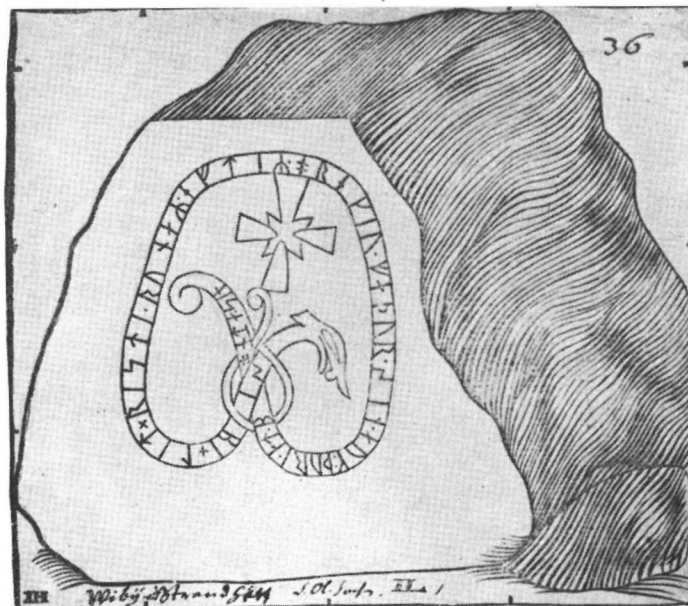

Fig. 112. U 412. Viby, S:t Olovs sn. Efter B 191.

wid Strandhen». Anteckningen har emellertid varit svårläst och i *Bautil* blivit återgiven: »Viby strand-elf». — Dybeck: »Ristningen är i en berghäll vid Garns viken.» P. J. Lindal: »å en bergshäll vester om Garnsviken, omkring ett bösshäll från sjöstranden».

Den äldsta utfartsvägen från Sigtuna österut har gått ett gott stycke nordligare än den nuvarande landsvägen. Den har följt höjderna förbi nuv. Sigtunaskolan och i samma riktning som »Drottning Kristinas väg» fram till torpet Rosendal och ned till Garnsviken. Den har därvid sannolikt passerat förbi runstenen U 412, som sålunda varit belägen helt nära den dåtida stranden och ovanför båtstaden. På östra stranden av Garnsviken finnas enligt Floderus ännu lämningar av en brygga. Om man härifrån fortsatte upp genom skogen, kom man fram till en annan runsten (U 411), som sannolikt också har tjänat som vägmärke.

Gnejs. Den ristade ytans höjd 1,70 m., bredd 1,70 m. Ytan är tämligen slät. Ett par mindre avflagningar finnas, särskilt på h. sidan. Ristningen är djup och jämn, i stort sett väl bevarad.

Inskrift:

× sibi × lit × rista · runar · eftir · orekiu · faður · sin auk · þuri · at · bonta sin ·

Sibbi let rista runar æftir Orøkiu, faður sinn, ok þyri at bonda sinn.

»Sibbe lät rista runorna efter Orøkja, sin fader, och Tyre efter sin man.»

Till läsningen: Ristaren använder som sk först × 3 ggr, men övergår sedan till en rund punkt. I 18 e finnes en grund fördjupning mitt på hst, troligen huggen. Bst i 23 o äro nästan vågräta och skära sålunda hst under rät vinkel; den nedre bst är längre än den övre. 25 e har en tydligt huggen prick. Sk efter 33 r är säkert. Efter 36 n en flagring i stenen intill hst i

37 a; därför saknas nu sk efter 36 n och v. bst i 37 a. 41 u är icke stunget. Alla runor i namnet 40—43 **puri** äro fullt säkra. Efter 50 a finns möjligen ett sk.

Bureus: 18 i, 23—28 **ornkau**, 40—43 **puri**. Kopparsticket har 40—43 **purui**. — Hadorph: 18 e, 23—28 **orekiu**, 40—43 **puri**. På träsnittet har, tydligen genom förbiseende, r. 12 blivit i i st. f. a. — Celsius: 12 a, 18 i, 23—28 **orikiu**, 40—43 **puri**. — Dybeck: 18 e, 23—28 **orekiu**, 40—43 **pura**. — Lindal: 18 e, 23—28 **orekiu**, 40—43 **puri**. — Brate: 18 e, 23—28 **orekiu**, 40—43 **puri**.

Om mansnamnet *Sibbi* se Sö 183 och Sm 22, om *Orokia* Sö 205, U 202, S. Bugge i *ATS* 10: 1, s. 333, om kvinnonamnet *Pyrvi* Sö 188.

Ristningen är utförd av en skicklig mästare. Därom vittnar redan den jämna och säkra tekniken. Ornamentiken utmärkes av måttfullhet och jämvikt. Det kan icke betvivlas att U 412 har utförts av samme man som de tre stenarna i Fresta U 267, 269 och 255, vilka med säkerhet kunna attribueras till mästaren Fot.

413. Norrsunda kyrka.

Pl. 61.

Litteratur: O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 413; Anteckning av O. Janse ^{12/6} 1904 (ATA); E. Brate, Anteckningar 1907 (ATA); Sveriges kyrkor, Uppland 4 (1920), s. 49, 51; Handlingar i ATA 1941, 1942.

Äldre avbildningar: Celsius, teckning (a. a.); Brate foto 1907 (ATA); J. Roosval foto 1911 (: Sveriges kyrkor, Uppland 4, s. 49).

Gravhällen omtalas första gången år 1727, av O. Celsius: »I Norsunda Kyrkia på golfvet

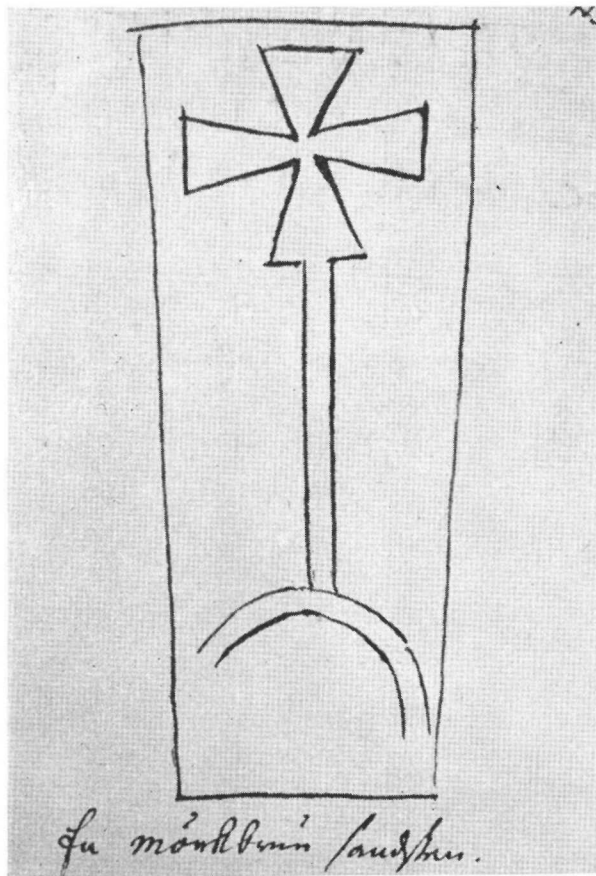

Fig. 113. U 413. Norrsunda kyrka. Efter teckning av O. Celsius.

af stora gången mitt emot Sparregravven en sten huggen med detta kors och intet mehr . . . En mörkbrun sandsten.» Stenen låg sålunda vid denna tid ungefär mitt i långhuset, i stora gången. Den har sedermera blivit flyttad till koret och inlagd i golvet framför sakristidörren och predikstolstrappan, fortfarande med inskriften dold. Vid restaureringen år 1902 uttogs stenen och uppställdes i vapenhuset, t. h. om ingången till kyrkan. Den fastmurades vid väggen, varvid nedre kantsidan (med slutet av inskriften) var helt dold och övre kantsidan svåråtkomlig. År 1942 flyttades den och lades på vapenhusets golv, på en bädd av tegel. Hela inskriften har därigenom blivit synlig.

Sandsten. Gravhäll av trapezoid form: längd 1,75 m., bredd upptill 0,70 m., nedtill 0,57 m. Hällens tjocklek 0,13 m.

Den flata översidan av hällen är prydd med ett kors av St Georgsform, nedåt fortsatt i en lång stav; denna vilar nedtill på tvenne bågböjda linjer, som möjligen skola beteckna en gravkulle. Korsets höjd är 1,25 m., med fotstycket nedtill inräknat 1,47 m. Runinskriften är anbragt på tre av kantsidorna: upptill, till vänster och nedtill. Ristningen på översidan är något nött genom trampning, men runorna äro djupa och tydliga.